

Aktivity nezamestnaných ako indikátory kvality ich života¹

Miroslav Frankovský

Fakulta manažmentu, Prešovskej univerzity v Prešove
franky@saske.sk

Michal Kentoš

Spoločenskovedný ústav SAV, Košice
kentos@saske.sk

Abstrakt

V prezentovanom príspevku analyzujeme štruktúru aktivít nezamestnaných v rámci týždňovej časovej schémy na základe pôvodnej metodiky ANZ – Aktivity nezamestnaných. Uvedená analýza umožnila prostredníctvom vymedzených a špecifikovaných faktorov (výsledok faktorovej analýzy) charakterizovať štruktúru aktivít a zároveň poukázať na dominantné oblasti aktivity nezamestnaných, ako aj na rizikové aspekty v tejto oblasti. Získané poznatky boli východiskom pre analýzu súvislostí medzi charakteristikami aktivít nezamestnaných a indikátormi kvality života (použitá bola metodika WHOQOL-Bref). Prezentované analýzy boli uskutočnené na vzorke 734 respondentov (334 mužov a 395 žien) v priemernom veku 31.9 roka (rozpätie od 16 rokov do 58 rokov) s priemernou dobou nezamestnanosti 16.8 mesiacov.

Kľúčové slová: nezamestnanosť, kvalita života

Úvod

Strata práce narúša symbolický svet, v ktorom človek žije. Sťažuje jednotlivcom plánovanie a organizovanie svojej budúcnosti, znižuje ich osobnostnú autonómiu a schopnosť žiť obvyklým životným štýlom. Nezamestnaní pociťujú nedostatok zmysluplnej aktivity. Postupne sa narušuje ich denný režim a bežný životný stereotyp. Tým, že nemajú žiadne povinnosti, hrozí riziko upadania do apatie a nečinnosti.

Nedostatok finančných prostriedkov spôsobuje situáciu „málo prostriedkov a veľa času“. Waters a Moore (2001) uvádzajú, že ekonomická deprivácia sa odzrkadľuje v oblasti nevyhnutných materiálnych potrieb a v znížení výdavkov na oddychové aktivity a nadštandardné výdavky a aktivity.

Medzinárodná organizácia práce (ILO), ktorá presadzuje právo na prácu a zlepšenie sociálnych a ekonomických podmienok obyvateľov členských štátov, považuje za nezamestnaných tie osoby, ktoré:

- nemajú platenú prácu,

¹ Tento výskum bol podporený grantovou agentúrou VEGA (Grant č. 1/3659/06)

- hľadajú si zamestnanie,
- sú spôsobilí v krátkom čase nastúpiť do zamestnania.

Nezamestnanosť sa v tomto kontexte chápe ako neschopnosť trhu práce vytvárať a ponúkať dostatok pracovných príležitostí.

V náväznosti na ILO aj Európska únia venuje zvýšenú pozornosť problematike zamestnanosti, kde zdôrazňuje predovšetkým rovnosť príležitostí a zvýšenie kvality i množstva práce. Jedným z jej nástrojov v oblasti sociálnej politiky a zamestnanosti EÚ je *Stratégia európskej zamestnanosti*, ktorú tvoria štyri nosné piliere:

- schopnosť zamestnať sa,
- podnikanie,
- schopnosť prispôbiť sa,
- rovnosť príležitostí (Fedáková, 2003).

Všetky tieto opatrenia, na tejto úrovni riadenia je to však celkom logické, nezohľadňujú skutočnosť, že nezamestnanosť je závažnou zmenou každodenného spôsobu života nezamestnaných, ktorá človeka posúva z pozície aktívneho subjektu do pozície pasívneho objektu (Fedáková, 2003). Práca z tohto hľadiska zahŕňa široký okruh každodenných činností a aktivít, ktoré prinášajú nielen materiálny úžitok, ale aj pocit sebarealizácie a spoločenskej užitočnosti, zmysluplnosti života, tvoria jeho náplň. Nezamestnaní pociťujú nedostatok **zmysluplnéj aktivity**. Častou obrannou reakciou na takúto situáciu je *formálne zachovanie stereotypu*. Nezamestnaný napr. každé ráno vstáva v určitom čase a odchádza z domova, presne tak, ako to robil predtým a pod. (Vágnerová, 1999). Nájdenie si vhodnej alternatívy, ktorá by vyplňala voľný čas aktívnou činnosťou, je vhodným riešením situácie nezamestnanosti. Najvhodnejšou skupinou na realizáciu tejto možnosti sú mladí nezamestnaní, ktorí prejavujú výraznejší záujem o ďalšie vzdelávanie, kurzy a tréningy v porovnaní so staršou generáciou. Je to spôsobné tým, že mladí ešte nemajú pevne vybudovanú zamestnaneckú identitu, nie sú v časovej tiesni, sú optimistickejšie naladení a rodina ich finančne podporuje. Rozpad časovej štruktúry dňa a neuspokojovaná potreba aktivity môžu mať z dlhodobého hľadiska negatívne následky:

- v oblasti psychického zdravia (distres, nárast depresivity, negatívne zmeny v sebaaponímaní, sociálnom poznávaní, úzkosť);
- v oblasti fyzického zdravia (príznaky organických ochorení srdcovo-cievneho systému, tráviaceho a vylučovacieho systému, pohybového systému, alkoholové a drogové závislosti).

K týmto dopadom môžeme doplniť aj oblasť sociálnych vzťahov (sociálna izolácia, rozpad sociálnych kontaktov sprostredkovaných výkonom zamestnania) a oblasť vzťahov s prostredím (strata kontaktov s reálnym svetom).

Jednou z latentných funkcií práce je zachovanie časovej štruktúry, ktorá má pre nezamestnaného význam v zmysle zachovania psychického a fyzického zdravia. Každodenná aktivita pôsobí ako psychicky podporný prostriedok. Hawort a Ducker (Waters, Moore, 2002) sledovali oddychové (voľnočasové) aktivity, ktoré chápali ako čiastočnú náhradu pracovných aktivít. Porovnávaním foriem aktívneho a pasívneho oddychu mladých nezamestnaných dospeli k záverom, že *aktívne využitý voľný čas* („*active leisure*“) naplňal latentné funkcie práce vo väčšej miere než *voľný čas*

strávený pasívne („passive leisure“). Iní autori uvádzajú delenie voľnočasových aktivít na spoločenské (kolektívne) a individuálne. *Spoločenské aktivity* poskytujú väčšie možnosti pre sebarozvoj a upevňovanie rolí ako *aktivity individuálne*. Zníženie počtu sociálnych kontaktov a spoločenských zážitkov vedú nezamestnaných k tomu, že uprednostňujú individuálne aktivity, ktoré sú súčasťou ich osobnej identity (Waters, Moore, 2002). Niektorí nezamestnaní si dokážu vytvoriť náhradnú časovú štruktúru, no pre mnohých to predstavuje problém. Väčšinou uvádzajú, že ich deň je menej štrukturovaný a menej účelovo prežitý v porovnaní so zamestnanými ľuďmi. Tí, ktorí si dokázali vytvoriť náhradnú časovú štruktúru, sú na tom lepšie po psychickej stránke, majú vyššie skóre celkovej pohody, vyššie sebavedomie a nižšiu úroveň depresívnych príznakov (Šolcová, Kebza, 2001).

V nasledujúcej časti analyzujeme štruktúru aktivít nezamestnaných v rámci týždňovej časovej schémy a jej vzťah k doménam kvality života vymedzených na základe metodiky Svetovej zdravotníckej organizácie WHOQOL-Bref. Uvedená analýza umožnila prostredníctvom vymedzených a špecifikovaných faktorov (výsledok faktorovej analýzy) charakterizovať štruktúru aktivít, zároveň poukázať na dominantné oblasti aktivity nezamestnaných, ako aj na rizikové aspekty v tejto oblasti.

Metóda

Vo výskumnom projekte boli analyzované údaje získané pomocou dvoch metódik:

- **ANZ – Aktivity nezamestnaných** - dotazník vlastnej konštrukcie obsahoval popis 32 rôznych aktivít. Úlohou respondentov bolo posúdiť dôležitosť vybraných aktivít v ich každodennom živote v časovom zarámčovaní jedného týždňa. Respondenti odpovedali na 6-bodovej škále: rozhodne áno - áno - skôr áno ako nie - skôr nie ako áno - nie - rozhodne nie
- **WHOQOL-Bref** - dotazník je skrátanou 26 - položkovou formou metodiky, ktorá bola vyvinutá WHO ako multidimenzionálny nástroj na medzikulturálne použitie. Metodika umožňuje na základe subjektívneho posúdenia identifikovať štyri domény kvality života (WHOQOL Group, 1994):
 - a) oblasť zdravia,
 - b) psychologické aspekty,
 - c) sociálne vzťahy,
 - d) faktory prostredia.

Účastníci výskumu

Výskumu sa zúčastnilo 734 respondentov (334 mužov a 395 žien) v priemernom veku 31.9 roka (rozpätie od 16 rokov do 58 rokov) s priemernou dobou nezamestnanosti 16.8 mesiacov.

Výsledky

Faktorová analýza získaných údajov potvrdila v rámci vnútornej štruktúry metodiky existenciu ôsmich faktorov (obrázok 1).

Sýtenie špecifikovaných faktorov jednotlivými položkami metodiky ANZ, parametre eigenvalues a percenta vysvetliteľnej variancie pre jednotlivé faktory, ako aj percento vysvetliteľnej celkovej variancie uvádzame v tabuľke 1.

Uvedené faktory môžeme obsahovo vymedziť nasledovne:

F1 – osobné vyhľadávanie informácií o zamestnaní (*čítanie inzerátov o pracovných príležitostiach, získavanie týchto informácií od známych, návštevy firiem, Úradu práce a agentúr sprostredkujúcich prácu*)

F2 – zvyšovanie úrovne vzdelania a kvalifikácie (*čítanie odbornej literatúry, štúdium cudzieho jazyka, zvládnutie práce s počítačom*)

F3 – vykonávanie náhodných prác (*verejno-prospešné práce, pomoc známym, náhodné pracovné príležitosti*)

F4 – trávenie voľného času doma (*sledovanie televízie, počúvanie rádia, čítanie novín a kníh*)

F5 – sociálne aktivity (*návšteva blízkej rodiny, pomoc ľuďom, starostlivosť o chorých alebo deti*)

F6 – návšteva organizovaných aktivít pre uplatnenie sa na trhu práce (*kurzy pre zvyšovanie kvalifikácie a pre rekvalifikáciu, Úrad práce*)

F7 – sociálny život (*posedenia s priateľmi v reštaurácii, návšteva kultúrnych podujatí, plesov a zábav, športovanie s priateľmi*)

F8 – záľuby a koníčky (*záhradka, vyrezávanie, návšteva kostola, práca v domácnosti*)

Celkové skóre – všeobecný ukazovateľ miery aktivity nezamestnaných (suma skóre v jednotlivých faktoroch)

Zistené hodnoty koeficientu Cronbach's alpha svedčia o tom, že vnútorná konzistencia položiek sýtiacich špecifikované faktory je v pásme akceptovateľnosti (tabuľka 2). Hodnota uvedeného koeficientu pre celkové skóre metodiky ANZ je 0.88.

Navrhnutú štruktúru vymedzených faktorov metodiky ANZ podporujú aj hodnoty vypočítaných interkorelačných koeficientov medzi jednotlivými faktormi (tabuľka 3). Hodnoty týchto korelácií sú štatisticky významné, nie sú ale veľmi vysoké, čo svedčí v prospech obsahovej odlišnosti jednotlivých faktorov.

Špecifikovanie vzťahu medzi týmito faktormi a doménami kvality života bolo nasledujúcou oblasťou, na ktorú sme sústredili pozornosť v rámci prezentovanej analýzy údajov. Prezentované korelácie (tabuľka 4) potvrdili existenciu významných súvislostí medzi sledovanými premennými, ale zároveň svedčia o nevyhnutnosti interpretovať tieto súvislosti so zohľadnením a rešpektovaním existujúcej štruktúry tak aktivít, ako aj kvality života. Analýza poukázala na to, že faktory F3 – vykonávanie náhodných prác a F5 – sociálne aktivity nesúvisia so skúmanými doménami kvality

života. Rovnako aj doména – prostredie nevykázala os sledovanými aktivitami významné súvislosti. Medzi ostatnými faktormi aktivít a doménami kvality života sa však zistili prevažne štatisticky významné súvislosti. Rovnako významný vzťah sme zistili medzi celkovým skóre aktivít a celkovým skóre kvality života.

Získané výsledky takto potvrdili tieto aktivity ako dôležité prediktory kvality života nezamestnaných. Týmto sa, podľa nášho názoru, otvárajú nové možnosti a prístupy tak k vymedzeniu kvality života, ako aj k jej zisťovaniu.

Záver

Aj napriek tomu, že v súčasnosti existuje množstvo prístupov k štúdiu nezamestnanosti (riešia sa právne a ekonomické otázky, analyzujú sa dopady nezamestnanosti na psychiku, zdravie, sociálny svet človeka) pozornosti autorov uniká skutočnosť, čo vlastne nezamestnaní robia, ako naplňujú a využívajú časový priestor, ktorý sa im stratou zamestnania značne rozšíril.

Analýza hodnotenia dôležitosti a významu aktivít, ktoré nezamestnaní vykonávajú počas týždňa je jedným z možných prístupov k skúmaniu života nezamestnaných a v podstate aj jedným z pohľadov na zvládanie situácie nezamestnanosti.

Na základe prezentovaných zistení však môžeme uvažovať aj o chápaní týchto aktivít ako indikátorov kvality života nezamestnaných (a nielen nezamestnaných).

Literatúra

Fedáková, D. 2003. Nezamestnaní a dôsledky nezamestnanosti [online]. *Človek a spoločnosť, internetový časopis pre pôvodné, teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*, VI, 4, ISSN 1335-3608 [cit. 2006-08-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.saske.sk/cas>>.

Mareš, P. 2002. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON.

Šolcová, I.; Kebza, V. 2001. Nezaměstnanost a zdraví. *Československá psychologie*, 2, s. 127 – 134.

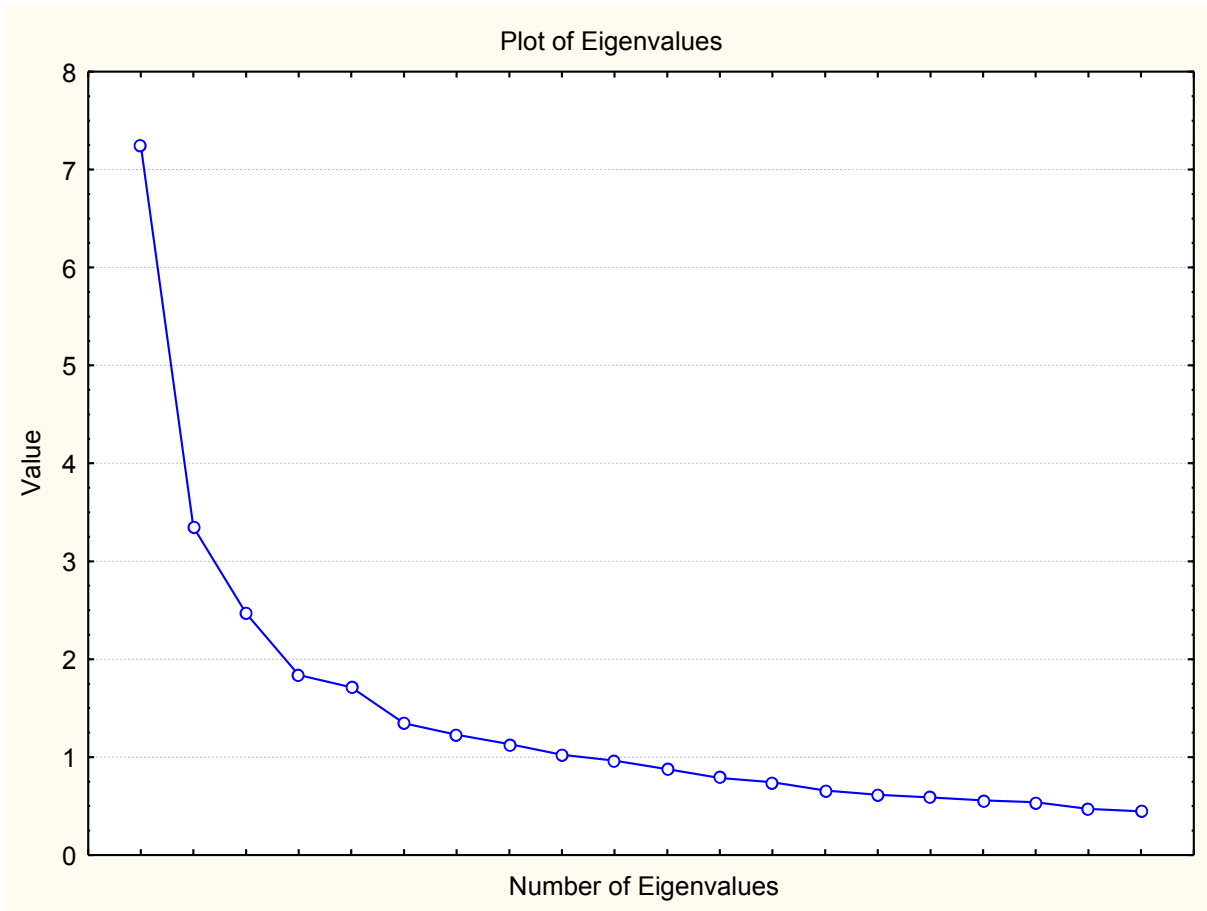
Vágnerová, M. 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.

Waters, L. E.; Moore, K. A. 2002. Reducing latent deprivation during unemployment: The role of meaningful leisure activity. *Journal of Occupational and organizational psychology*, 75, s. 15 – 32.

Waters, L. E. - Moore, K. A. 2001. Coping with economic deprivation during unemployment. *Journal of economic psychology*, 22, s.461 – 482.

WHOQOL Group 1994. The development of the World Health Organization Quality of Life Assessment Instrument (the WHOQOL). In Orley, J.; Kuyken, W. (Eds.). *Quality of Life Assessment: International Perspectives*. Heidelberg:Springer-Verlag.

Obrázok 1.: Faktorová analýza metodiky ANZ



Tabuľka 1 Faktorová analýza metodiky ANZ

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
Zvyšovanie kvalifikácie						.756		
Rekvalifikácia						.773		
Štúdium odbornej literatúry		.706						
Štúdium cudzieho jazyka		.741						
Zvládnutie počítača		.699						
Čítanie inzerátov o práci	.782							
Získavanie informácií o práci od známych	.800							
Návšteva agentúr						.544		
Návšteva firiem a inštitúcií	.688							
Návšteva Úradu práce	.372							
Posedenia s priateľmi v reštaurácii							.619	
Pozeranie televízie				.759				
Počúvanie rádia				.827				
Čítanie novín	.482							
Čítanie kníh		.677						
Údržba domu, bytu								
Práce v domácnosti								.600
Koníčky, záľuby								.715
Kultúrne podujatia							.566	
Plesy, zábavy							.753	
Návštevy rodiny								
Starostlivosť o detí					.613			
Starostlivosť o chorých					.764			
Návšteva lekára					.718			
Zvyšovanie telesnej kondície							.572	
Športovanie s priateľmi							.657	
Verejno-prospešné práce			.531					
Náhodné pracovné príležitosti			.723					
Pomoc známym na stavbe			.712					
Návšteva kostola								.466
Pomoc ľuďom v núdzi					.463			

Získanie invalidného dôchodku			.555					
Eigenvalue	7.25	3.35	2.47	1.84	1.71	1.35	1.23	1.13
% variance	22.7	10.5	7.7	5.7	5.4	4.2	3.8	3.5
% total variance	63.5							

Tabuľka 2.: Hodnoty Cronbach's alpha je vymedzené faktory metodiky ANZ

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
Cronbach's alpha	.75	.79	.63	.74	.79	.73	.79	.69

Tabuľka 3.: Hodnoty interkorelačných koeficientov medzi faktormi metodiky ANZ

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
F1	-	.36*	.28*	.54*	.41*	.53*	.27*	.38*
F2		-	.06	.23*	.14*	.50*	.42*	.23*
F3			-	.22*	.45*	.20*	.35*	.25*
F4				-	.40*	.24*	.30*	.62*
F5					-	.22*	.29*	.48*
F6						-	.38*	.25*
F7							-	.27*
F8								-
Celkové skóre	.72*	.59*	.55*	.63*	.68*	.62*	.67	.62*

Tabuľka 4.: Hodnoty korelačných koeficientov medzi faktormi metodiky ANZ a doménami kvality života (WHOQOL-Bref)

	Zdravie	Psychika	Sociálne vzťahy	Prostredie	Celkové skóre
F1	-.21*	-.25*	-.15*	-.05	-.21*
F2	-.34*	-.39*	-.25*	-.13	-.36*
F3	-.10	-.09	.00	.01	-.06
F4	-.13	-.19*	-.17	-.06	-.17*
F5	-.01	-.18*	-.10	-.01	-.08
F6	-.14*	-.24*	-.14*	.02	-.15*
F7	-.28*	-.35*	-.26*	-.07	-.30*
F8	-.12	-.23*	-.09	-.11	-.18*
Celkové skóre	-.28*	-.41*	-.24*	-.09	-.32*

Obrázok 2.: Priemerné hodnoty posúdenia jednotlivých aktivít
 (1 – rozhodne áno, 6 – rozhodne nie)

